

BRIEF AAN 2020

Maartje Wortel

Hallo 2020,

Ik heb het idee dat ik met iets beters moet komen dan het woord 'HALLO'. Wie zegt er nou hallo tegen de toekomst? Wie spreekt er tegen iets wat je niet kent en zich nog moet voltrekken? Wie schrijft er überhaupt een brief aan de toekomst? Je hebt wel mensen die brieven schrijven naar zichzelf in de toekomst. Daarmee ga je het experiment aan met jezelf en de tijd. Op een dag open je de envelop en leest in je eigen woorden of er van je geworden is wat je had verwacht.

Maar 2020 is niet van één iemand (laat staan van mij). De tijd is niet van één iemand en tegelijkertijd natuurlijk wél. Het is onbestemd, onbekend terrein, de enige pijl die in de richting van de toekomst wijst is de klok.

Liever schreef ik een brief gericht aan het verleden. Al is het verleden misschien evenzogoed onbekend terrein, want vaak kun je pas iets over het verleden zeggen als je de toekomst kent.

Wat ik weet over 2019 is dat het een jaar is geweest waar ik bang voor was. Op 1 januari 2019 stond ik op een dak in Rotterdam-Noord. De meeste mensen waren aan de drugs; die mensen waren mijn vrienden. Die mensen zijn nog altijd mijn vrienden, dat wel. Maar het was twaalf uur en ik wilde me aan iemand vastklampen en dat ging niet want mijn vrienden waren verzonken in hun eigen wereld, hun eigen gedachten en hun eigen taal. Ze stonden zo geïsoleerd in de tijd dat ik niets anders kon dan me zorgen maken over de toekomst. Ik gebruik nooit drugs, dus ik voelde me sowieso buitengesloten. Buitengesloten en op een tochtig dak begon mijn verleden dat naar vandaag heeft geleid. De volgende dag (of eigenlijk dezelfde dag, te weten 1

januari 2019) werd ik wakker en moest ik onafgebroken huilen. Ik dacht: dit wordt geen goed jaar. Soms heb je dat, al blijft het natuurlijk moeilijk om onderscheid te maken tussen intuïtie en angst. Plus: wat betekent een goed jaar? Gaat het dan om politieke ontwikkelingen? Persoonlijke ontwikkelingen? Een goed wijnjaar? Kijk je op macro- of microniveau? 2020, ik zal je niet vermoeien met een jaar dat jij niet bent. Dat is hetzelfde als een nieuwe liefde een brief schrijven die enkel over je ex gaat. Ik moet toegeven dat ik ook dat weleens heb gedaan en dat is niet goed afgelopen. Omdat ik 2020 graag tot een goed einde zou willen brengen, en jou vooral gewoon de ruimte gun om überhaupt van start te gaan, zal ik 2019 nu achter me laten en doorgaan. De angst opzij zetten. Maar 2020, hoe kan ik jou een brief schrijven waarin ik niets van je vraag? Ik weet dat je alleen kunt antwoorden door de maanden simpelweg af te spelen, door de dagen te doorstaan misschien, maar betekent een nieuwe tijd niet automatisch nieuwe verlangens? Kan ik mijn verlangens met je delen? Omdat dit een kunsttijdschrift is, en deze hele gang van zaken (een brief schrijven aan een jaar) natuurlijk artificieel is, wil ik via dit concept vooral de lezers van dit tijdschrift oproepen je te helpen er samen met jou een memorabel jaar van te maken. Laten we in jou en met jou optimistisch zijn en blijven. (Jaja, ik hoor mezelf praten en dat ben ik ook niet van mezelf gewend. Er is genoeg reden om niet zo heel optimistisch naar het leven op aarde te kijken. Maar kom, we doen het toch!)

Hallo 2020, als je ziet waar we vandaan komen, kun je dan overzien waar we naartoe gaan? Kun je ervoor zorgen dat ongelijkheid afneemt, dat mensen niet

meer zo bang zijn? Kun je ervoor zorgen dat, zoals Maxim Februari in 2019 in *Zomergasten* verkondigde, schoonheid een mensenrecht wordt? Ik kan natuurlijk doorgaan over de zorg, het klimaat, het onderwijs, maar dat past niet echt bij me. Eigenlijk vind ik dat al dat oordelen over de tijd en over het huidige (politieke) klimaat zich in beelden moet voltrekken. Dat niemand je moet komen vertellen hoe het moet en tegelijkertijd dat iedereen elkaar moet blijven vertellen hoe het moet en ook: dat de tijd (jij!) het ondanks alles vertelt. Er rust dus een grote verantwoordelijkheid op jouw schouders. We zullen je helpen. (Toch?) Woorden zijn vaak belangrijk, maar niet zelden betekenisloos. We moeten elkaar de wereld blijven tonen. Laten zien. Blijven kijken. Niet weggijken. We zwemmen door (en in) de tijd. Hopelijk staan er dit jaar opnieuw beeldmakers en beeldvormers op die schoonheid als mensenrecht zien. Dat is geloof ik het enige en meest elegante antwoord op wat dan ook of je nu vooruit- of terug spoelt. Er zijn minder harde woorden nodig, meer poëzie. Zoals dit gedicht van Herman de Coninck.

Jij Daar

Een heldere straat. Huizen. Zon. Zo wou ik dat ik schrijven kon. En dat elk ding dat ik noemde er dan ook was. Zoals een leraar die Janssens (aanwezig, meneer!), Peeters (aanwezig!), Van der Plas (present!) afroept in zijn klas.

Maar ik schrijf over wat niet meer is. Over jou. (Stilte.) Jij daar. Jij. (Geen antwoord.) Of ik schrijf over wat nog moet komen. Over een maatschappij met een gedicht als grondwet en een minister van dromen. Ik schrijf over wat komen moet en wat ooit was. Ik ben een leraar voor een lege klas.

Liefs,
Maartje

MAARTJE WORTEL
is schrijver

KUNST BAART OEFENING

Door Jorne Vriens

Jonas Staal i.s.m. Florian Malzacher, *Training for the Future*, 2019, onderdeel van de Ruhrtriennale, foto Ruben Hamelink

Dit najaar startten maar liefst drie kunstenaars nieuwe trainingsprogramma's voor hun publiek. Het tekent de ambitie van de kunstenaar, die zich niet langer tevreden stelt met de kunst als belangeloze genieting. Jorne Vriens bespreekt de achtergronden van de trainingen en plaatst ze in een breder historisch perspectief.

Er valt veel over influencers te zeggen maar op hun inzicht in de cultuur valt weinig aan te merken. Het is geniaal om op de platforms, waarvan iedereen weet dat het er draait om uiterlijke schijn, te doen alsof de gebruikte maaltijd, vlucht of make-up onafhankelijk gekozen is en ermee weg te komen. Een manier om met de chaos om te gaan is er geld voor vragen. Afgelopen voorjaar nam Tanja Ritterbex In Nest Den Haag (24.5 t/m 7.7) die toch al absurde realiteit op de hak in een grote reeks video's waarin ze zich voordeed als influencer. Ze was bijvoorbeeld in de weer met zelfbruiner en gaf in een videotutorial instructies hoe het goedje aan te brengen, alles afgesloten met 'I hope you enjoyed this video!'. Ritterbex maakte om haar eigen vrolijke manier duidelijk hoe we leven in een wereld met een verstikkend schoonheidsideaal. Zonder zelf echt instructies te geven, ontleedde ze een vorm van leren die enorm aan invloed wint. De video's van Ritterbex passen in een bredere tendens

waarbij kunstenaars leermethodes ontleden om die vervolgens binnen de eigen kunstpraktijk toe te passen.

Neem de videocolleges van Nicoline van Harskamp die sinds eind oktober te zien zijn op de website *Engishes-MOOC*. De vorm volgt die van de Massive Online Open Course, zoals die sinds 2011 vooral door Amerikaanse topuniversiteiten wordt aangeboden. Van Harskamp maakte eerder *Engishes*, waarmee ze betoogde dat er niet één of twee vormen van een taal bestaan maar een veelvoud daarvan. De cursus reflecteert volgens Van Harskamp op zowel ons idee van standaardengels als op het medium, de online cursus. Van Harskamp: 'het is een mediakritiek die erop gericht is een alternatief te bieden voor de taal die wordt gesproken door mediageniekie hoogleraren in MOOCs. Mensen waar ook ter wereld die de videocolleges volgen krijgen daar een standaardengels opgelegd.' Het project levert niet alleen kritiek op de dwingende taaleis, maar biedt ook een alternatief.

Hoe kunst kan worden aangewend als lesprogramma speelt ook bij *Training for the Future*, dat dit najaar in Bochum georganiseerd wordt door Jonas Staal en curator Florian Malzacher tijdens de Ruhrtriennale (20 t/m 22.9). Over zijn gebruik van het woord 'training' zegt Staal: 'Door het te hebben over "trainingen" staat actiebereidheid centraal in het op-eisen van de productiemiddelen van de toekomst.' De 350 deelnemers werden door diverse experts op allerlei gebied getraind in bijvoorbeeld 'transnationaal campagnevoeren', het bedenken van een narratief waarbinnen artificiële intelligentie ten bate komt van de gemeenschap en in de choreografie van protestmarsen. Staal vertelt dat er eigenlijk geen tijd te verliezen is, de urgentie is te groot om ironisch te reflecteren op trainingen. Tijdens het programma verlieten de deelnemers het trainingskamp om hun lessen verderop direct in praktijk te brengen tijdens een klimaatdemonstratie. Het programma in Duitsland is het logische

Jonas Staal i.s.m. Florian Maizacher, *Training for the Future*, 2019, onderdeel van de Ruhrtriennale, foto Ruben Hamelink

vervolg op eerdere activiteiten, zoals zijn oprichting van het parlement in Rojava, waarvoor hij naar autonoom Koerdisch gebied reisde. 'Eis het onmogelijke', haalt Staal de slagzin van de protesten in '68 aan. Zijn actiebereidheid is groot.

Gelijktijdig met Staal opende Jeanne van Heeswijk het programma *Training for the Not-Yet* bij BAK in Utrecht (14.9.2019 t/m 12.1.2020). Van Heeswijk wil vaardigheden opdoen voor de nabije toekomst en nodigt daartoe kunstenaars, activisten, dansers en denkers uit om trainingen te verzorgen tijdens de gelijknamige tentoonstelling. Zoveel mogelijk rekening houdend met de problemen en wensen van mensen uit de stad zelf, laat Van Heeswijk de invulling van het programma aan de trainers zelf. Ze creëert zo een meerstemmig geheel dat even gefragmenteerd als democratisch is. Een van de trainingen werd bijvoorbeeld verzorgd door het collectief Black Quantum Futurism dat strategieën voorstelde om gentrificatie in de buurten ongedaan te maken.

In vergelijking met het programma van Staal, dat een bredere politieke lijn volgt, meer 'activisme in het groot' is, valt op hoe Van Heeswijk dicht op de leefwereld van de mensen zelf opereert. De trainingen zijn deels lichamelijker en gericht op de verbetering van de onderlinge verstandhouding, het kweken van wederzijds begrip van ieders cultuur en de

mogelijk daarachter schuilgaande trauma's. In de programma's gaat het om het nemen van eigen verantwoordelijkheid en het dragen van zorg voor anderen. Er worden overigens ook cursussen zelfverdediging aangeboden.

De huidige golf aan trainingen komt niet uit de lucht vallen. De trainingen liggen in het verlengde van de activiteiten van kunstenaars die geassocieerd worden met *relational aesthetics*, die sinds de jaren negentig projecten organiseren waarin de verhouding tussen mensen en hun omgeving een doel op zichzelf is. Veelgehoorde kritiek op deze zogeheten 'ontmoetingskunst' is dat het inhoudelijk mager en te vrijblijvend zouden zijn. Tegelijkertijd worden de projecten soms gezien als compensatie voor de terugtrekkende overheid: de kunst vangt het gebrek aan sociale cohesie op dat ontstaat zodra de overheid het laat afweten. Met de trainingen zoals die van Staal of Van Heeswijk verdwijnt die bijzaak en wordt de meer vrijblijvende bijeenkomst van destijds nadrukkelijk omgevormd tot een politieke activering van de groep, een training.

Een andere voorloper is de tentoonstelling *Museum of Arte Útil*, die Tania Bruguera in 2013 in het Van Abbemuseum organiseerde en waarmee ze beoogde om van 'de maker een initiatiefnemer en van de toeschouwer een gebruiker' te maken van de kunst en het museum.

De kunstenaarstrainingen staan niet op zichzelf in hun ambitie iets bij het publiek in gang te zetten. De programma's sluiten aan bij een breder streven in de kunst, zoals te zien bij musea die streven naar een vertrek uit de contemplatieve ruimte van de *white cube*. Ze zoeken sociale participatie en een activerende rol in de samenleving, zoals ook recent bleek bij het debat over de definitie van het museum dat was geëntameerd door de internationale museumvereniging ICOM. Lange tijd was het museum volgens de ICOM-definitie een instelling die 'ten dienste staat van de samenleving'. Nu is die opvatting volgens het ICOM veranderd en luidt het voorstel om musea te definiëren als 'democratiserende' en 'inclusieve' ruimtes waar de 'dialoge over onderwerpen uit het verleden en de toekomst' plaats kan vinden. Hoewel de discussie nog niet is afgerond, blijkt dat een groeiend aantal musea zich er heel goed in kan vinden. Dit soort discussies, net als de trainingen als die van Van Heeswijk en Staal bewijzen dat anno 2019 alleen meedoen niet meer voldoende is, de wereld wacht op verandering.

JORNE VRIENS
is kunstcriticus

1 Jeanne van Heeswijk, *Works, Typologies and Capacities*, 2004, detail, onderdeel van tentoonstelling *Trainings for the Not-Yet* bij BAK, basis voor actuele kunst, Utrecht, foto Tom Janssen

2, 3, 5 Openingsweekend van *Trainings for the Not-Yet* van Jeanne van Heeswijk bij BAK, basis voor actuele kunst, Utrecht, 2019, foto Tom Janssen

4 Homebaked Community Land Trust, Homebaked Co-operative Bakery en Homegrown Collective i.s.m. Britt Jürgensen, URBED en Jeanne van Heeswijk, *Brick by Brick and Loaf by Loaf We Build Ourselves*, 2019, onderdeel van *Trainings for the Not-Yet* bij BAK, basis voor actuele kunst, Utrecht, foto Tom Janssen